

Samlarglädje - en vandring i bältespännarfilatelins värld

av Lars Liwendahl

Samlarglädje, smaka på ordet, *samlarglädje*, är det inte själva kärnan för oss alla filatelister och frimärkssamlare? Vi finner stor avkoppling och just glädje i att söka efter material, forska, samla, systematisera, montera och ofta även presentera samt berätta om våra samlarområden.

Inom frimärksvärlden finns det många samlingsområden vid sidan av de i olika länder statligt utgivna frimärkena som den mer traditionella filatelin ofta fokuserar på. Det finns också andra områden som på annat sätt kommit lite i skymundan. Intresset och samlandet har dock funnits för dessa ”omkringsområden” sedan filatelins gryning.

Gemensamt för många av samlingsområdena vid sidan av den traditionella filatelin är att de ännu inte är lika utforskade och dokumenterade. Ser vi på själva märkesutgåvorna för dem är det inte alltför ovanligt att t.o.m. upptäcka hittills inom samlarvärlden okända märken. Det får traditionella frimärkssamlare sällan uppleva. Forskning kring dessa samlingsområden ger ofta nya kunskaper och inte sällan nya kopplingar till olika staters postverksamhet. Man ser också snart hur starkt och ofta ”allt hänger ihop”. Detta skapar upptäckarnyfikenhet och skänker inte minst samlarglädje.

Samlarföreningen Bältespännarna

Områdena vid sidan av de statligt utgivna frimärkena från olika länder har samlats sedan filatelins barndom, från början som en helt naturlig del. Dit är vi nu på god väg igen efter att de under ett drygt 50-tal år främst

Lars Liwendahl är född i Stockholm 1954.

Han är arkitekt SAR/MSA samt har mångårig bakgrund inom internationell marknadsföring, försäljning samt affärsutveckling, vice ordf. i Postmusei vänner, styrelsemedlem i Sf. Bältespännarna och tidigare dess ordförande. Författare till boken ”Dalarö – en post och kulturhistorisk vandring” och ett stort antal filatelistiska artiklar, främst inom bältespännarfilatelin.

Frimärke från Göteborgs Privata Lokalpost år 1888, och som är förlaga till Samlarföreningen Bältespännarnas emblem.

under 1900-talets mitt haft en mer undanskymd plats. I Sverige bildades år 1966 en förening för denna filateli, Samlarföreningen Bältespännarna. Det är en riksförening inom

Sveriges Filatelist-Förbund. Med detta föreningsnamn har denna typ av filateli kommit att kallas bältespännarfilateli och blivit ett känt begrepp inom frimärksvärlden.

Bältespännarföreningen bildades i Göteborg och då som nu var ett av de centrala intresseområdena lokalpost, det vill säga ofta av privata postföretag utgivna frimärken. Ett av de äldsta svenska lokalpostföretagen var Göteborgs Privata Lokalpost, som verkade 1888-1898. Deras frimärksutgåvor är klassiska i samlarsammanhang, inte minst då de är några av världens äldsta trekantiga frimärken. Dessa avbildar den kända statyn "Bältespännarna", av Johan P. Molin, som än idag står vid Avenyn i Göteborg (samt i Vänersborg och utanför Nationalmuseum i Stockholm). Dessa mycket kända lokalpostfrimärken fick ge namn åt föreningen och dess filateli. Det är alltså som att en vanlig frimärksförening skulle heta till exempel "Tre Skilling Banco".

"Bältespännarfilateli" har blivit ett samlande begrepp. Andra benämningar används ibland, med samma eller liknande definition, t.ex. annorlunda filateli, gränslös filateli, cinderellafilateli, alternativ filateli, social filateli och breddsamlande.

I den engelskspråkiga världen används benämningen "cinderella philately" för "bältespännarfilateli". "Cinderella", eller askungen på svenska, fick ju sin prins till slut i sagan, och samma lyckliga slut gäller även för denna filateli, att samlas och respekteras som alla andra filatelistiska samlarområden.

Bältespännarfilatelin är internationell, många av områdena och samlarintresset för dem finns i de flesta länder. I denna artikel fokuseras på Sverige, med några internationella utblickar.

Samlarföreningen Bältespännarna har medlemmar över hela Sverige och även utomlands. Lokalavdelningar finns i olika delar av landet. Sedan föreningens start utges tidskriften *Bältespännare n*. Den utkommer vanligen med två nummer per år. Med sitt breda innehåll om allt från faktaspäckade forskningsartiklar till reportage och nyhetsnotiser, är den ett uppskattat språkrör som väcker in-

tesse även långt utanför föreningens led. Det gäller inte minst för alla som är intresserade av filatelins utveckling och vill vara i dess frontlinje.

Ökat intresse

Intresset för bältespännarfilatelin har stadigt ökat under de senaste decennierna. Filatelin i sin helhet har också förändrats. Idag är filateli och frimärkssamlande mycket bredare. Posthistoria har blivit ett alltmer centralt begrepp. Andra stora områden är samlande efter motiv och tema samt inte minst intresset för hembygdsfilateli. Vykort har också mer och mer blivit en naturlig del.

Varför finner många bältespännarfilatelin så intressant? Den redan nämnda upptäckarglädjen och viljan att inte bara samla traditionellt efter katalog är säkert centrala. Att kostnaden för många av områdena inte är höga är också en viktig del. Inte minst om man intresserar sig för äldre filateli, så ger sig många in på de här inte så dyra områdena från samma tid. Att samla såväl nytt som gammalt material inom bältespännarfilatelin är dock lika populärt. Kunskapen om det man samlar är också central. Föreningens filosofi är: "Man kan och får naturligtvis samla vad man vill, men vi tycker det är viktigt att veta vad man samlar".

Hembygdsamlandet har spelat en viktig roll för bältespännarfilatelin. Samlar man sin ort eller t.ex. sitt landskap vill de flesta som kommit en bit inte bara ha bygdens poststämplor på olika frimärken utan även t.ex. postala etiketter, lokalpostfrimärken, fraktmärken från olika järnvägslinjer och lokala stämpelmärken. Det i samhället allmänt ökade intresset för kultur och historia har säkert också spelat en roll. Dessa områden speglas ofta tydligt, bland annat inom den rika floran av brevmärken som utgivits sedan 1800-talets slut.

Som många känner till och vilket förstås av ovan, skall det för bältespännarområdena finnas en postal anknytning eller på annat näraliggande sätt finnas en koppling till befordran av meddelanden och varor.

Exempel på bältespännarobjekt för hembygdssamlare samt motiv- och temasamlare.

Bältespännarfilatelin omfattar också andra märken, som utan att vara traditionella frimärken har liknande utseende och funktion, nämligen att vara kvitton, oftast från någon myndighet, på erlagda avgifter med eller utan kommunikationsanknytning. Exempel härpå är stämpelmärken, licens- och telegrafmärken.

Exempel på områden, trevliga i och för sig, som sålunda naturligen inte tillhör bältespännarfilatelin är tändsticksetiketter eller bokmärken. De tillhör istället samlandet inom Samlarförbundet Nordstjärnan.

Många samlarområden

Mer exakt, vilka är områdena tillhörande bältespännarfilatelin? Ja, hur många de är och vilka, är inte lätt att en gång för alla bestämma. Detta är också en del av föreningens filosofi, att inte från början sätta några bestämda gränser. Det kan ju lätt begränsa både forskningen och samlandet i onödan.

En annan orsak är att flera av våra områden efter en tids forskning tas med i och berikar de traditionella frimärkskatalogerna. Så har skett t.ex. med postala etiketter, lokalpost och stämpelmärken. Ibland har de först presenterats i egna specialkataloger. De tillhör fortfarande bältespännarfilatelin, men de smälter mer ihop med "den vanliga filatelin", just som vi önskar.

Centralt är också att nya områden ständigt dyker upp, som tas om hand av intresserade och utvecklas. Detta gör vi ofta inom föreningens led. Bältespännarfilatelin och Samlarföreningen Bältespännarna har för många blivit den vanliga filatelins spjutspets in i framtiden.

De områden inom bältespännarfilatelin som röner störst intresse idag och samlas mest visas nedan. Det är en tämligen omfattande förteckning. Den visar i sig den stora bredd detta samlande har. Områdena är:

- Basarpost
- Barnpost
- Bilskattekvitton
- Bredvidstämplar
- Brevmärken
- Budfirmors avgiftsmärken
- Båtpost
- Censurpost
- Desinfekterad post
- Diligenspost
- Diplomatpost
- Elektronisk post
- Fantasi- och svindelmärken
- Flygpost
- Fraktmärken
- Frankostämplar
- Frimärksförfalskningar
- Förslutningsmärken

Helsaker
 Hotellpost
 Internationella svarsakuponger
 Interneringspost
 Järnvägspost
 Klockarpost
 Kronopost
 Kurirpost
 Lantbrevbäring
 Litteratur om bältespännarfilateli
 Lokala lösenmärken/stadslösen
 Lokalpost/privatpost
 Militärpost/soldatpost
 Porto betalt märken & försändelser
 Postala blanketter
 Postala cirkulär
 Postala etiketter
 Postala tilläggstjänster
 Postala makuleringsstämplar av olika slag
 Postala stämplat, övriga
 Postala tjänster, andra än transportuppdrag
 Postens Systembolagsombudsservice
 Postgirot
 Postskolans övningsmaterial
 Postsparbanken
 Posttaxor
 Provmärken
 Radio/TV-licenser & märken
 Sparmärken
 Svarslösenmärken & försändelser
 Skyddssperforeringar
 Statliga stämpelmärken
 Strejkpost
 Telegrafmärken
 Tullavgifter
 Vykort
 Ångbåtspost

I den långa sammanställningen här ovan är fem områden centrala: lokalpost, fraktmärken, stämpelmärken, postala etiketter och brevmärken. På de följande sidorna tänkte jag göra en rundvandring samt berätta lite närmare om dessa.

Lokalpost

Lokalpost är ett av de största områdena inom bältespännarfilatelin. Ofta är den även

kallad privatpost, en benämning som inte är riktigt adekvat idag. Vi ser här ett exempel på hur en förändrad omvärld även påverkar filatelin och vårt samlande. Går vi tillbaka ett par decennier i tiden var gränserna mycket tydligare. De olika ländernas postverksamheter var då statsägda och medlemmar i UPU, Världspostunionen. Deras frimärken var således giltiga för postbefordran över hela världen. Privata postverksamheter, i den mån de fick förekomma och staten inte hade totalt monopol, var ofta starkt geografiskt avgränsade. Ser vi på postverksamheterna idag världen över i olika länder är en del fortfarande statliga verk, andra av staten ägda företag (t.ex. Sverige och Danmark, som dessutom har gått samman i PostNord) och inte ett ringa antal är delvis eller helt privata. Exempel på det sistnämnda är Nya Zeeland.

Till och med Royal Mail i Storbritannien ägs idag till 70% privat, av enskilda personer inklusive den egna personalen, och av olika företag samt institutioner. Det som en gång var kungamaktens egen postverksamhet ägs idag till största delen av allmänheten. Endast namnet, Royal Mail, är kvar.

Dagens privata postverksamheter har många gånger mycket större geografiska uppsamlings- och utdelningsområden, till och med globala, än tidigare. Exempel härpå är de stora internationella budföretagen som DHL och Schenker. Det är inte heller ovanligt med samarbeten på olika sätt med de statliga postverksamheterna. Universal Mail i Storbritannien är bara ett sådant. Det största svenska privatpostföretaget genom tiderna, City Mail, heter numera Bring City Mail Sweden AB och verkar idag i många svenska städer. Bring är norskt och finns i flera länder, främst i Norden. Och, vad är Bring, jo en del av Posten Norge koncernen, ägd av norska staten.

Som lätt kan ses av ovanstående är benämningen "privatpost" idag långt ifrån entydig. "Lokalpost" med utdelning inom ett geografiskt begränsat område är en bättre beteckning som beskriver verksamheten.

Brev sänt med rysk lokalpost, zemstvo, till Moskva år 1902 från Kuzhnurskij i Vologdaprovinansen. Det är försett med lokalpostfrimärke från provinshuvudstaden Ustysolsk (idag Syktyvkar) för befördran mellan de två städerna, samt ett kejsarligt statligt frimärke för den fortsatta transporten till Moskva.

Om hela resonemanget kring lokalpost skall förenklas och ses främst ifrån själva postbefordringen finns det två huvudgrupper:

a/ postverksamheter som samarbetar med eller är sanktionerade av staten, eller
b/ sådana som mer direkt konkurrerar.

Båda typerna har funnits i Sverige. Det mest kända inom frimärksvärlden av den förstnämnda är dock ej svensk, utan rysk. I det gamla tsarriket, med start på 1860-talet och fram till att sovjetstaten var uppbyggd, bestod detta jätterike organisatoriskt av ett antal så kallat "zemstvo", det vill säga kommuner. De var ofta mycket stora geografiska områden med ett långt gånget självstyre. Detta gällde även för posthanteringen. Den kejsarliga statliga posten skötte endast postbefordran mellan huvudstäderna i respektive zemstvo, samt till och från utlandet. Skulle brevet befordras vidare till mindre städer eller ut på landsbygden tog det lokala zemstvistyret över hanteringen. De hade även egna frimärken. Sådana försändelser, befordrade mellan någon mer lokal ort ute i landet och till exempel Moskva, skulle således föras med både ett lokalt zemstvo-frimärke och ett kejsarligt ryskt. Här har vi alltså en kommunägd lokalpost som hade samarbete med den statliga posten.

Ryska lokalpostfrimärken från tsartiden finns både mycket enkelt utförda och med väl bearbetad design. Framärken från Solotonosha och Tiraspol.

I Sverige hade de äldsta lokalposterna möjlighet att lokalt idka uppsamling, distribution och framför allt utdelning av olika typer av försändelser inom geografiskt avgränsade områden, vanligen i städer. Den svenska statliga posten gjorde först själv detta bara i begränsad omfattning, och något statligt postutdelningsmonopol fanns ej för detta.

Ett känt tidigt exempel på privata postoperatörer i Sverige är den så kallade "Mallenska gångposten" i Stockholm, som verkade 1838-1855. Det halvprivata "Lokalbrefskontoret" i Stockholm (med det svarta lokalfrimärket) kan också anses delvis tillhöra denna grupp.

Annons i Stockholms Dagblad den 18 oktober 1847 för "Stockholms Bref & Paketinrättning" KB:s tidningsarkiv.

Med start år 1887 uppstod i Sverige privata postverksamheter som mer direkt konkurrerade med den statliga. De svenska lokalposterna kan indelas i fyra tidsperioder: 1887-1889, 1920-talet, 1944-1947 samt 1991-. Låt oss här lite kort se närmare på dessa. Sett ur samlarsynpunkt har även de flesta av dessa företag utgivit egna frimärken.

Första perioden

Den första perioden börjar med att ett privat postföretag startade i Stockholm efter dansk förebild, Stockholms Stadspost. Företaget hade över 100 brevlådor utplacerade i hela staden, samt delade även ut posten till mottagarna. Hela fem utdelningsturer genomfördes per dag. Denna postservice blev snabbt mycket populär bland stockholmarna.

Idén spred sig snart till Göteborg, där till och med två lokalpostföretag verkade samtidigt. I Malmö startade en verksamhet med liknande inriktning, Malmö Gamla Stadsbuds-expedition. Vid denna tid fanns det ingen lag som gav det statliga postverket monopol på lokal posthantering. Postverket kände sig dock så hotat att riksdagen snabbt beslöt om en sådan lag, som skulle komma att gälla från 1 oktober 1889. Lagen gav postverket mo-nopol på regelbunden postbefordran av slutna försändelser och de privata företagen fick lägga ned sin verksamhet. Ett av dem i Göteborg fortsatte dock med fokus på pakethantering.

Lokalpostfrimärkena från denna första period är inte så många och alla är välgjorda. Flera av Stockholms frimärken tillverkades till och med i två färger. Motivmässigt var de lokalt väl förankrade, stockholmsutgåvorna visade S:t Erik och i Göteborg avbildades den tidigare omnämnda bältespännarstatyn samt Gustaf II Adolf, stadens grundare.

Andra perioden

Postmonopolet från 1889 var dock inte heltäckande. Öppna försändelser och paket var undantagna. På 1920-talet startade ett par privata postföretag i Stockholm, Göteborg,

Brev sänt med Stockholms Stadspost, stämplat 16 december 1888 och utdelat med den tredje turen för dagen.

Malmö samt i Helsingborg. Reklambefordran, kallelser av olika slag samt räkningar, som alla kunde sändas öppet, blev de huvudsakliga försändelselagen.

Egna frimärken utgavs, ofta med lokala motiv. Stockholms Privata Lokalpost övertryckte dock försäkringsmärken, framställda för en verksamhet som aldrig kom att starta.

En extra rad förtjänar Lokalposten i Helsingborg, först benämnd "Budcentralens Expresspost". Med start 1926 kom företaget att verka i över 20 år. Denna halvstora stad visade sig lagom stor och lämpad för ett privatpostföretag. Närmare en halv miljon försändelser befordrades per år när verksamheten var som störst.

De övriga lokalposterna under denna andra period blev inte långlivade, främst på grund av dålig lönsamhet, och alla upphörde efter några år.

Lokalpostfrimärken från andra perioden.

Tredje perioden

År 1944 genomförde det svenska postverket på uppdrag av riksdagen en kraftig portohöjning; bland annat höjdes lokalportot från 10 till 15 öre. Detta tillsammans med en landsomfattande metallarbetarstrejk samt en lång mycket positivt skriven artikel i *Aftonbladet* om Helsingborgs Lokalpost gjorde att många fick idén att själva starta egna privata postverksamheter på sina orter. Ett 50-tal lokalpostföretag startade på kort tid, främst i olika städer, från Malmö i söder till Umeå

i norr. De flesta hade starkt influerats av Helsingborgs verksamhet. Inte sällan fanns även en stor portion "starta eget-entusiasm" hos lokalpostägarna. När vardagen sedan kom med ambitiöst inrättade postturer, ofta även till städernas yttersta områden, samt kanske att förväntade volymer av post "ej automatiskt lämnades in", kom flera av dessa postföretag att föra en allt mer tynande tillvaro, och fick slutligen läggas ned. Flera företag lyckades dock mycket väl och växte.

Denna så kallade tredje periodens lokalpostföretag utgav även egna frimärken. I en del fall sneglades lite väl mycket åt frimärks-samlarna, och en del ej helt postalt nödvändiga utgåvor såg dagens ljus. Provtryck, otandade frimärken etc. kom ibland även ut. För några enstaka företag skedde det medvetet; ibland var det för att tryckerikontrollen inte var så noga vid de olika lokala tryckerier som ofta anlätades. Ofta jagade filatelister alla dessa varianter och tryckte på med stor energi både hos lokalpostföretagen och till och med direkt hos tryckerierna.

Ett urval lokalpostfrimärken från tredje perioden.

Frimärksutgåvorna från denna tredje period kom redan när de gavs ut att irritera en del frimärkssamlare. Ofta kom både de seriösa lokalpostföretagen och de som mer fokuserade på frimärkstryckning åt filatelister att dras över samma kam. Under lång tid har detta kommit att kasta en skugga över

hela bältespännarfilatelin i Sverige. Idag ser de allra flesta på detta med andra ögon. Dels, så här efteråt, inte minst med dagens mått mätt, är lokalpostutgåvorna från 1940-talet i Sverige mycket begränsade med sina vanliga 4- och 8-öresmärken, dels så inser nästan alla samlare att bara för att några få företag gav ut frimärken mest för samlare skall det inte kasta en skugga över alla. Många gjorde förstadagsbrev för sina frimärken, ja – men det var en seriös postverksamhet som var i fokus.

Det sistnämnda ses också tydligt i det konkreta hot som det svenska postverket snart kände från alla privata företag. Den 1 juli 1947 fick därför staten monopol på regelbunden postbefordran av öppna eller slutna försändelser innehållande helt eller delvis skrivna meddelanden.

Fjärde perioden

I början av 1990-talet startade City Mail en med staten konkurrerande postverksamhet i Stockholm. Nu var samhällsklimatet ett helt annat än på 1940-talet, och vid denna tid började det öppnas upp för en mer fri företagsverksamhet inom många områden, till exempel inom sjukvård och skola. Så blev det även med statens postmonopol, som nu luckrades upp. Denna stora förändring genomfördes i flera steg, bl.a. omvandlades statens postverk från att ha varit en myndighet till att bli ett statligt ägt bolag 1994. Privata postoperatörer tilläts nu, men ett övergripande organ, Post- och Telestyrelsen, PTS, inrättades, som bland annat skulle godkänna och övervaka de privata postföretagen i landet. Detta gäller än idag.

Med den nya postlagens möjligheter startade ett stort antal postföretag över hela landet. Precis som på 1940-talet har flera av dessa verksamheter haft svårt att få lönsamhet och överleva. Nyckelfrågor har varit och är än idag storleken på postvolymerna samt utdelningsområdenas geografiska storlek. Som mest verkade nära 100 lokalpostföretag i Sverige, men de är idag bara cirka 10 aktiva.

Även denna fjärde periods lokalposter har utgivit egna frimärken. Med det stora antalet företag som verkat eller ännu verkar finns det idag över 800 olika frimärken från dem. Generellt sett är de alla utgivna för ett postalt behov. Mycket få postföretag har sneplat på oss filatelist. Till exempel har ytterst få tillverkat speciella förstadagsbrev för sina utgåvor. Jämfört med dagens statliga frimärksutgivning i olika länder är dessa postföretags utgivning blygsam. Att det postala behovet och ej det filatelistiska fått råda syns även på många av utgåvorna som sådana. De är många gånger tämligen enkelt framställda och ibland kan det nästan vara svårt att känna igen dem som frimärken.

Exempel på lokalpostfrimärken från fjärde perioden.

Exempel på äldre svenska fraktmärken.

Fraktmärken

Om lokalposten i Sverige med sina olika frimärksutgåvor är det område inom bältespännarfilatelin som samlas mest, är fraktmärken det område där det finns flest märken utgivna. De är dock inte alls lika kända och dokumenterade som lokalpostfrimärkena. Fraktmärken är helt enkelt frimärken för betalning av gods- och varutransporter av olika slag.

Brevbefordran har under långa tider varit statligt reglerad och monopoliserad i Sverige, däremot har befordran av paket och andra typer av gods ej varit det. Antalet transportföretag för gods av olika slag både har varit och är än idag mycket stort.

Som filatelist vill man gärna systematisera sina områden och samlingar. För godstransporter och tillhörande fraktmärken blir den övergripande indelningen vanligen efter hur och med vad godset transporterats. Man börjar då vanligen med den enkla indelningen ”till lands, till sjöss och i luften”.

Om vi vänder på hela resonemanget, som är naturligt att många frimärkssamlare och filatelister gör, och utgår från vilka frimärken som finns, och ej från kommunikations- och transportverksamheterna som sådana och hur de är organiserade, så kan vi säga att

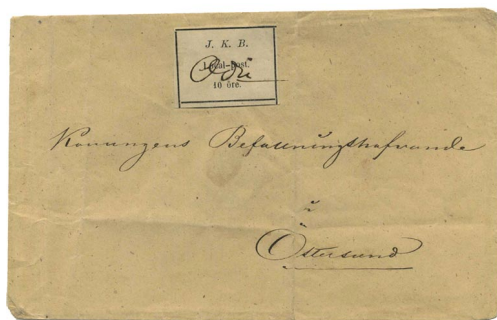
några speciella flygfraktmärken inte är kända utgivna i Sverige. Att godstransporter skett och sker med flyg är dock ingen ovanlighet. Ser vi till sjötransporter, och åter utgår från utgivna frimärken eller fraktmärken, känner vi till ett par företag.

Här är kanske av intresse, innan vi går vidare, att ta upp något om vad vi skall kalla dessa märken som visar att avgiften för transporter av gods av olika slag betalats. Man kan då börja med att se vad som står tryckt på många av dem. Exempel är: paketfrimärken, godsfrimärken, fraktmärken, hemsändningsavgift, paketmärken, mjölkbiljetter och bussfrimärken. Man kan vilja dela upp dem efter om de skulle placeras på själva godset eller på en medföljande fraktsedel. Följer vi synen på de vanliga statliga frimärkena blir en sådan uppdelning irrelevant. Frimärket är lika mycket ett frimärke som visar att en befordringsavgift betalats, vare sig det sitter på ett brev, på själva paketet eller på ett paketadresskort. Som ofta inom både den mer traditionella filatelin och bältespännarfilatelin visar det sig när man närmare börjar analysera ett område mer i detalj, att det inte går eller är mycket svårt att skapa några entydiga

regler och gränser. Inom bältespännarfilatelin ser vi det inte som särskilt meningsfullt att till 100% försöka definiera olika samlarområden med skarpa gränser. Inte sällan finns ett antal hybrider som kan tänkas tillhöra än det ena, än det andra samlingsområdet. Ofta skapar också just dessa en extra tjusning i samlandet.

Om man ytterligare skall jämföra med statligt utgivna frimärken så uppfattas och samlas de lika mycket, vare sig de använts för brev eller paketbefordran. Skall det synsättet fullföljas helt ut borde alla märken för begränsad geografisk, lokal, befordran kallas för lokalpostfrimärken, oavsett om de använts eller används för att sända brev eller paket. Varför har det då blivit två områden inom bältespännarfilatelin? Det är sannolikt baserat på vad och hur man samlat under tidens gång, samt inte minst det ovan nämnda att brevbefordran varit och är statligt reglerat medan godstransporter ej varit eller är det.

För att inte få en debatt, sannolikt inte särskilt meningsfull, har vi inom bältespännarfilatelin kommit att benämna märken för främst godstransporter för fraktmärken. Detta görs oavsett vad som står tryckt på själva märkena eller mer exakt vad de skulle klistrats fast på.

Ett av de två kända breven sända med Jämtlands Kommunikationsbolag, och med ett av deras frimärken. Gåva till Postmuseum år 1994 från Postmusei Vänner.

Det äldsta kända exemplet på märken för transporter till sjöss anknyter just till raderna

ovan. Skall de kallas lokalpostfrimärken eller fraktmärken? Samlar man posthistoria blir den frågan ointressant. Märkena kommer från Jämtlands Kommunikationsbolag, J.K.B. Företaget är känt och utförde båttrafik på Storsjön under 1860-talet. Två olika märken är kända med valörerna 5 respektive 10 öre. Hur de skulle användas och exakt för vad är inte känt. Ingen dokumentation har ännu hittats om dem. Två brev är kända med dessa märken, vilka visar att befordringsavgiften för dessa försändelser har betalats. Det finns kända exempel från andra transportbolag, där de för godstransporter utgivna fraktmärkena även använts på brev. En möjlig förklaring är att J.K.B. influerats av Byposten i Trondhjem, som verkade vid denna tid, och som använde egna frimärken för brev- och paketbefordran. Ytterst blir det, tills fakta framkommit, upp till den enskilde samlaren att bestämma vad J.K.B.'s märken skall benämnas. Med bred marginal är dessa Sveriges äldsta kända helt privata märken, som visar att en transportavgift betalats. Med detta intar de oavsett benämning en särställning med egen lyskraft.

Svenska fraktmärken för godstransporter med fartyg, utgivna av olika rederier.

Fraktmärken från Waxholmsbolaget för godstransporter i Stockholms skärgård.

Tre exempel på rederier som använt sig av fraktmärken för godstransporter är Mälartrafik AB, Visingsötrafiken och Waxholmsbolaget. Fler exempel finns.

Fraktmärken för transportföretag som verkar "till lands" är det klart vanligaste i Sverige; flera tusen olika finns sannolikt. Området är långt ifrån färdigutforskat och möjligheten att hitta hittills inom samlarvärlden okända fraktmärken är ganska stor.

De bäst dokumenterade landfraktmärkena är de som använts vid olika järnvägar. Både SJ och olika privatbanor har använt sig av fraktmärken. De äldsta kända är från Dannemora-Hargs Jernväg år 1879. SJ, som med tiden kom att äga i princip alla järnvägar i landet, började år 1930 och använde sedan fraktmärken längst av alla, till 1970-talets början.

Järnvägsfraktmärken är kända från ett 80-tal olika järnvägar och totalt har cirka 2.500 märken hittills kunnat dokumenteras. Det enda lite negativa med svenska järnvägsfraktmärken (förutom att många är sällsynta och mycket svåra att få tag på), om man skall ha en personlig synpunkt, är deras utseende. De flesta har samma standarddesign med järnvägens initialer överst och valörsiffran under. Till försvar kan man säga att bland annat detta visar att absolut inga av dem utgivits med tanke på samlarvärlden. För många av de i Danmark utgivna järnvägsfraktmärkena är situationen en annan. Där finns det gott om färgglada märken med olika ofta lokala motiv, som visserligen använts för transporter, men där man även haft frimärkssamlarna i åtanke.

Några olika svenska järnvägsfraktmärken i standardutförande.

Tränger man vidare in i området Sveriges järnvägsfraktmärken finns mycket intressant att upptäcka. Ofta kan man följa olika samhällens historia och hur järnvägarna påverkat dem. Stämplade märken från olika stationer, som ibland kanske även varit poststationer, utgör viktiga delar i en hembygds-samling. Ser vi på de äldsta svenska järnvägsfraktmärkena från 1800-talets slut finns många med ett utseende som jag skulle säga har stor "filatelistisk charm". Några exempel visas som inledning på detta kapitel. Ett av dem är ett märke från Hönshylte-Kvarnåla Järnväg för transport av mjölkflaskor (inkl. för retur av tomflaskor). Denna typ av fraktmärken användes vid ett par järnvägar i främst östra Småland och på Öland vid 1900-talets början.

Ett objekt både för fraktmärkes- och Gotlandssamlaren: Järnvägsfraktmärken från SJ stämplade "Ångbåtsexpeditionen i Visby" år 1938.

Nästa stora grupp av svenska fraktmärken är vägfraktmärkena. Här ingår olika bussbolag som största grupp till antalet kända märken, men här finns också lastbilsföretag, taxiverksamheter och olika typer av budfirmor.

Gemensamt för många vägfraktmärken är att de är tvådelade samt att de oftast är utgivna i vad vi kan kalla biljettblock. Märkena är vanligen numrerade och den ena delen sätts på själva godset eller på en medföljande fraktsedel. Den andra delen får avsändaren behålla som kvitto. Om godset av någon anledning skulle komma på avvägar så kan numret hjälpa till att spåra det. För att fraktmärkena ska kunna klistras fast är de nästan undantagslöst gummerade. I några fall har de istället satts fast med hjälp av en häftklammer.

Exempel på olika svenska vägfraktmärken.

Budfirmor och deras fraktmärken är ibland extra tidstypiska i sitt utseende och visar en annan tid än vår egen. Från sannolikt 1930- och 40-talen härstammar en design med ett cykelbud, som användes av flera företag. Ett kvitto från Gossexpressen i Eskilstuna år 1911 är ytterligare ett exempel

på hur mycket intressant det finns inom bältespännarfilatelin.

Hemsändningsfraktmärke från Mjolkcentralen.

Kvitto från Gossexpressen i Eskilstuna. Avgift 35 öre och med extra ersättning till budet.

Stämpelmärken

Stämpelmärkena är mycket äldre än frimärkena, både internationellt och i Sverige. De är t.o.m. föregångare till dem, något som inte är så känt inom frimärksvärlden. Åter igen så visar det på värdet att samla och forska över gränserna, och då tydligare se hur olika områden är kopplade till och påverkat varandra.

Sedan århundraden tillbaka har staten belagt vissa typer av handlingar med skatt, till exempel köpebrev och/eller tagit ut en avgift för utfärdandet av vissa officiella handlingar, exempelvis pass. Att skattebelägga dokument daterar sig tillbaka till Venedig under renässansen.

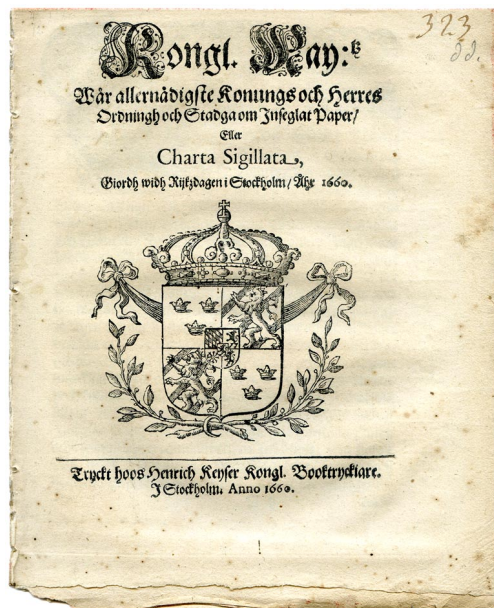
Vanligen redovisades skatten eller avgiften med att själva ärendet skrevs på ett speciellt pappersark som tillhandahölls av staten. På detta fanns det ofta i kanten en tryckt värdestämpel med en valörangivelse motsvarande den aktuella avgiften. Eftersom taxorna var olika för olika ärenden fanns stämpelpapper i olika valörer. Ett slags tidiga hel-saker alltså.

I frimärksvärlden används ordet ”stämpel” oftast i betydelsen makuleringsstämpel. Inom stämpelmärkesfilatelin är betydelsen en annan och går tillbaka till ursprunget ”stämplat papper”, alltså ett dokument där en värdestämpel visar att avgiften betalats. De för-filatelistiska poststämplarna hade en liknande funktion.

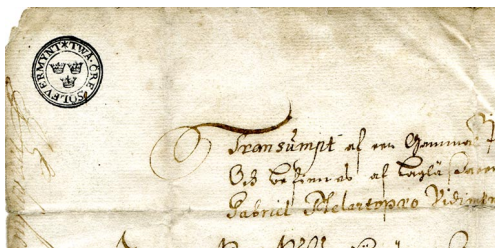
När sedan de lösa ofta frimärksliknande märkena kom blev de naturligt kallade stämpelmärken, både från statsmakternas sida och inom den filatelistiska världen. Den korrekta engelska beteckningen är ”revenue stamps” och på tyska ”Stempelmarken”. Omkring förra sekelskiftet samlades stämpelmärken aktivt inom frimärksvärlden.

Sverige var tidigt ute med att avgiftsbelägga olika handlingar. Stämplat papper infördes för detta ändamål år 1661, men prov hade genomförts i de baltiska provinserna tidigare. Starten år 1661 var faktiskt också lite av ett prov; reglerna gällde bara under tre år.

Man framställde nu speciella ark av papper eller pergament som i det övre vänstra hörnet var försedda med enpräglad valörstämpel, det vill säga i relieftryck. Olika ark fanns med olika valörer. Information om detta och hur hanteringen skulle gå till redovisades noga i ”Kungl. Maj:ts Förordning och stadga om inseglat papper eller Charta Sigillata”, utgiven den 4 december 1660. År 1687 infördes systemet mer permanent. Reglerna och utseendet på stämpelpapperen var samma som tidigare, men själva valörstämpeln gjordes nu i svart.

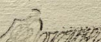

Ursprungskungörelsen för stämplat papper och stämpelmärken i Sverige, Kungl. Maj:ts förordning den 4 december 1660.

Del av dokument från 1698 med valörstämpel ”Två öre sölvermynt” av 1687 års typ.

Under 1700-talets andra hälft blev det vanligare att själva ärendet som sådant skrevs på ett valfritt papper och stämpelpappersarket kom att användas som ett omslag. Man klippte ibland även ut själva värdestämpeln och satte fast det på den aktuella handlingen, som ett kvitto på att avgiften erlagts. Det är alltså frågan om ett märke som sätts på ett dokument för att visa att avgiften betalats. På sitt sätt frimärken från 1700-talet!

 Brief an Frau v. Lützow'sche Köpcke
 für Fräulein Lützow'sche Tochter in Brauns-
 hagen, Sachsen.
 4. SCH
 4. SCH

20 April 1823

Välboarne
Herr Lieutnanten
C. F. Treffenberg
Götheborg

POSTRYTTAREN 2015

Exempel på världens största stämpelmärken, originalformat 22 × 11,5 cm. Motiv lilla riksvapnet. Överst den äldsta serien utgiven år 1845, i mitten från serien år 1858, från valutareformen med valörer i ören. Under: stämpelmärke från 1865 (format c:a 14,5 × 9 cm) visande stora riksvapnet och vars design senare användes för de första tjänstefrimärkena 1874.

Ett urval svenska stämpelmärken för: växlar (1871), UD:s konsulatavgifter (1906), tobaksvaror (1915), radiolicenser (1954), bland annat pass (1968), toppsocker (1850), bland annat aktier och utnämningar (1880) samt för punsch (1904).

minst de speciella stämpelmärken som användes vid Sveriges ambassader och konsulat utomlands, främst för utfärdande av pass. De sistnämnda har sin svenska valör även angiven i upp till 10 olika valutor på varje märke.

Under främst 1900-talets mitt kom även många svenska städer att lokalt utge och använda egna stämpelmärken. De var i bruk till 1964, då reglerna för kommunal verksamhet ändrades. Totalt är idag drygt 600 olika lokala stämpelmärken, eller stadslösenmärken som de ofta också kommit att kallas, kända från 55 olika städer. På många orter har

användningen av dessa märken varit begränsad och ser vi till antalet bevarade märken inom samlarvärlden så är de flesta, utom från Stockholm och Göteborg, sällsynta. Vid arkivrensningar etc. kommer dock material fram ibland. Det är inte ovanligt att hitta hitills okända lokala stämpelmärken. När undertecknad började intressera sig för dem på 1970-talet var bara några 10-tal dokumenterade. I dagens *Facit Special*, där de är upptagna, katalogiserar vi nu, som nämnts, över 600 olika, tryckupplagor och färgnyanser ej medräknade.

Exempel på lokala stämpelmärken från Lidingö, Visby, Växjö och Falkenberg.

Stämpelmärken har vanligen inte en direkt koppling till själva befordran av ett meddelande eller en vara. Med sitt och dokumentets befestande av det ärende som det behandlar är det på sitt sätt ändå en typ av kommunikation till utomstående. Dessutom, som föregångarna till frimärkena och att det svenska postverket under lång tid haft hand om både tillverkningen, under en tid vid Postens frimärckstryckeri där bl.a. deras gravörer anlätades, och statens uppdrag till postverket att tillhandahålla stämpelmärkena över hela landet, utgör de en gren av filatelin.

I många länder (dock ej i Sverige) har stämpelmärkena och frimärkena dessutom tidvis varit samma av staten utgivna värde- tecken. Exempel härpå är många utgåvor från det engelska samväldet, där det tydligt står angivet "postage and revenue" på frimärkena. De svenska licensmärkena för radio och tv är en typ av stämpelmärken, som på sitt sätt är betalning för en befordran av information, i dessa fall, i form av ljud och bilder, till oss som mottagare.

Hembygdsfilatelisterna har i ökande grad intresserat sig för stämpelmärken, och spe-

ciellt då de lokala utgåvorna. Precis som för lokalpost och fraktmärken bidrar de till att ge en mer heltäckande bild över den egna bygdens post- och kommunikationshistoria.

Postala etiketter

Postala etiketter av olika slag är ett område inom bältespännarfilatelin som extra starkt är kopplat till det som inom den mer traditionella filatelin sedan 1970-talet kommit att kallas "postal dokumentation". De postala etiketterna är alla de märken, ofta i frimärksstorlek, som inte själva visar att avgiften betalats, men som upplyser om att försändelsen har eller skall befordras på ett visst sätt, eller med en speciell tilläggstjänst. De vanligaste postala etiketterna har använts för rek-, ass- och lösenförsändelser samt för paket.

Rek-, ass-, och paketetiketter intar för många lite av en särställning, eftersom de vanligen har ortens namn angiven. Ort-namnet gör dem också mer intressanta för till exempel hembygdssamlare. Här har vi, om vi skall se på dessa områden ur ren samlarsynpunkt, tidigare ett av skälen till att inte fler samlat dem: det finns nästan oändligt

Olika utgåvor av svenska reketiketter.

Album för samlade av reketiketter. Ett av Sveriges allra tidigaste samlaralbum.
Utgivet i Göteborg år 1897, redan två år efter reketiketternas införande.

många olika! Tar vi bara reketiketter med påtryckta ortsnamn, som funnits sedan 1890-talets mitt och fram tills för cirka 20 år sedan, så finns det 10-15 olika huvudtyper. Med flera tusen olika postanstalter som Sverige haft under en stor del av denna tidsperiod blir antalet att "katalogsamla" gigantiskt, även om alla postanstalter inte haft samtliga typer av etiketter. Fokuserar man däremot som hembygdssamlare på en eller ett par orter blir antalet olika etiketter mer rimligt.

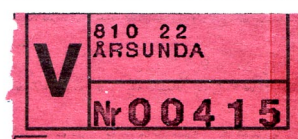
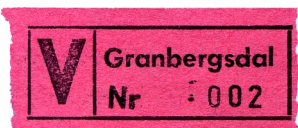
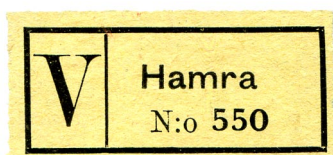
I filatelins barndom kring det förra sekelskiftet samlades speciellt reketiketter på samma sätt som frimärken. Det utgavs till och med förtrycksalbum för dessa. Sedan har de varit lite bortglömda under många år, men idag väcker de alltmer intresse, men numera kanske främst på hela försändelser. Ånå ser vi hur samlandet förändras både till innehåll och inriktning.

Rekommenderade försändelser har kunnat sändas i Sverige under lång tid. Går vi till tidig frimärkstad så visades den försäkring och dokumentering som denna hantering innebär med att texten "rekommendation" skrevs på försändelsen. Postala stämplat för värdepöst infördes på 1870-talet. År 1882 började

man använda en fyrkantig stämpel med ett stort R för rekommenderade brev.

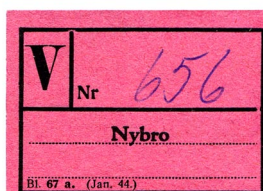
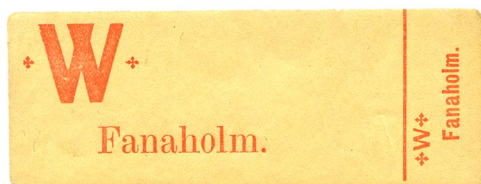
I september 1894 infördes nya regler för rekommenderade försändelser genom att en speciellt framställd postal etikett med avsändarortens namn samt ett löpnummer påtryckt skulle användas. I praktiken verkar detta ha börjat att fungera vid årsskiftet 1894/95. Denna etiketttyp användes sedan i princip oförändrad till år 1992. Då infördes nya etiketter utan ortsangivelse. De äldsta reketiketterna utgavs i ark om 50 stycken. Från 1956 började man tillverka dem i rullar.

Postala etiketter för assurerade brev-försändelser infördes år 1907, med liknande upplägg och utseende som för reketiketterna. Assetiketterna trycktes i ark (om 50 stycken) först på gult papper, vid 1920-talets slut ändrat till rött papper. Inte förrän år 1971 övergick man till att tillverka dem i rullar. Ofta, speciellt från mindre orter, sändes bara ett fåtal assbrev per år, vilket gör att dessa etiketter generellt är mycket ovanligare än rek. Den begränsade användningen gör också att det är relativt vanligt att etiketter fortfarande använts flera decennier efter det att de tillverkats och sänts ut till postanstalterna.

De fyra huvudtyperna av assetiketter för brevfrösendelser.

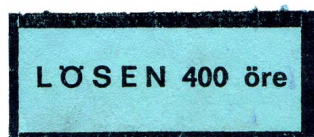
Paketetiketter är den äldsta typen av postala etiketter i Sverige. Den första kända användningen är redan från år 1873. På 1880-talet infördes tvådelade paketetiketter. Den ena delen, den större, skulle placeras på själva paketet och den mindre på det paketadresskort som medföljde. Under årens lopp har paketetiketter av olika utseende och framför allt med olika typsnitt använts, men grundidén med en stor respektive liten etikett har behållits. Kring det förra sekelskiftet kom även speciella etiketter för assurerade paket.

Etiketter för assurerade paket.

Exempel på olika paketetiketter.

Några olika svenska lösenetiketter.

En särställning inom området postala etiketter har lösenetiketterna för otillräckligt frankerade försändelser. Dessa infördes år 1911 och användes fram till århundradets sista år. Lösenetiketterna hade en påtryckt valör, eller plats för att skriva in en sådan. "Valören" var lösenavgiften för försändelsen. En intressant särställning intar de etiketter där en handstämpel använts för att ange valören. Fram till 1950-talets mitt var lösenetiketterna kvadratiska till formen, för att sedan bli rektangulära. Nästan undantagslöst har lösenetiketterna tryckts på grönaktigt papper.

En helt egen typ av postala etiketter är postverkets papperssigill, som är kända från omkring 1870 fram till 1940-talet. Det är egentligen mer korrekt att kalla dem sigill, som i detta fall är tillverkade av papper. Postverket har ju även använt sig av andra typer av sigill och förseglingsoblater; vanligast förekommande är de där lack varit materialet.

Fram till 1860-talets slut använde postverket sigill av lack där en speciellt framställd stamp användes för att göra själva avtrycket. Denna lite omständiga process började då ersättas av sigill tryckta på gummerat papper, som klistrades på försändelsema. Dessa etiketter eller sigill har vanligen ortsangivelse,

men speciella sådana finns även för till exempel postverkets ångbåtspostexpeditioner.

Sigillen var främst avsedda för förseglingen av rekommenderade försändelser (dock inte om de innehöll kontanter, då fanns fortfarande kravet på lacksigill), men de kom också att användas till exempel för lagning och återförslutning av skadade försändelser. Under det första decenniet fick postanstalterna själva beställa sina sigill från valfritt tryckeri, vilket medförde att deras utseende varierade. Därefter tog postverket ett mer samlat grepp och alla beställningar skulle göras via Postens persedelförråd. Detta resulterade i att sigillen fick ett gemensamt utseende.

Ett mycket stort antal olika postala etiketter finns utan Ortsnamn. De vanligaste är för express, postförskott och flygpost. Många etiketter som ger upplysning om mer ovanliga försändningssätt och särskild hantering finns också. Det ger inte sällan en extra krydda till en samling av denna typ av postal dokumentation.

Postala etiketter har mycket att ge för den posthistoriskt intresserade. De visar ibland på olika befordringssätt och regler som inte längre finns. Exempel är etiketter för allt från befordran med zeppelinare till lördagsutdelning.

Olika typer av svenska postverkets papperssigill från 1800-talets slut.

Några exempel på de många olika typer av postala etiketter som finns.

Brevmärken

Att samla brevmärken ger mycket för den som är intresserad av kultur-, samhälls-, förenings- och företagshistoria under de senaste 150 åren. Brevmärken liknar frimärken till utseende och format, men är inte kvitton på att någon postbefordran har betalats.

De äldsta kända brevmärkena kommer från Storbritannien och Tyskland och är från 1800-talets mitt. Ursprunget är ännu inte helt klarlagt och som mycket annat var det säkerligen flera olika faktorer och influenser som påverkade. En typ av föregångare är de sigill som i äldre tider användes för att försegla försändelser och bekräfta dokument av olika slag. Detta gjordes innan kuvert med gummerade flikar började användas. Sigillen bestod först av lack, men gjordes senare av papper. Nästa steg var märken eller sigill med

liknande utseende, gjorda för speciella evenemang som till exempel utställningar. Det som betecknas som Sveriges äldsta brevmärke är just ett sådant, utgivet för "Westra Sveriges Tredje Landtbruks- och Industrimöte i Jönköping" år 1878.

Det finns ett annat tidigt objekt, känt i ett enda exemplar. Detta objekt liknar en helsak och skulle kunna betecknas som en tidig föregångare till brevmärkena i Sverige. Det är ett informationsblad med en tryckt religiös text, vikt som en försändelse och som på framsidan har ett påtryckt frimärksliknande märke visande ett vikingaskepp och "landsnamnet" "Canaan" (Kanans land) samt texten "pris 1 skl". Det är angivet "Tryckt i Carlshamn 1857". På ett sätt anspelar det mer på ett traditionellt frimärke än det som senare blev brevmärken.

Brevmärken med mer frimärksliknande utseende kom vid 1800-talets slut i Sverige. Det var till den stora konst- och industriutställningen i Stockholm 1897 som utställningsaffischen, skapad av utställningens arkitekt Ferdinand Boberg, även utgavs i form av ett brevmärke. Detta blev startskottet för en verkligt gyllene brevmärkesperiod, då ett mycket stort antal olika märken utgavs. Denna period varade fram till och med första världskriget. Brevmärken har fortsatt att utges sedan dess och framställs än idag. Sedan 1960-talets början har dock antalet minskat markant.

Brevmärket för Allm. Konst- och Industriutställningen i Stockholm 1897.

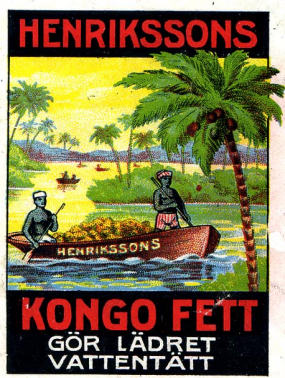
Samtidigt som brevmärken började utges, kom de även att samlas. Tidigt diskuteras också hur detta stora mycket snabbt växande område skulle struktureras och katalogiseras. Med tiden utkristalliserade sig ett par huvudgrupper, främst baserade på

vem som utgivit dem och för vilket syfte, något som till stor del följs än idag. De är, med en kort beskrivning:

1. Vägörehetsmärken och andra brevmärken för ideella ändamål. Det är märken där försäljningspriset utgör bidrag till någon välgörenhet eller annat ideellt arbete och/eller propagerar för någon idé (politisk, religiös, folkrörelse etc.). Ett exempel är God Helg-märkena.
2. Evenemangsmärken. Ofta är de utgivna till utställningar, jubileer, idrottsevenemang, scoutläger etc.
3. Reklammärken. Det är brevmärken som utgör reklam för varor och tjänster, utgivna av privata företag eller offentliga institutioner.
4. Sigillmärken eller oblater. Det är förselningsmärken och/eller märken för att bekräfta en handlings äkthet och innehåll.

Exempel på sigillmärken.

Ett urval svenska brevmärken. De översta två raderna visar valgörenhetsmärken, mittenraden visar evenemangsmärken och de två nedersta reklamärken.

Förutom dessa fyra grupper skulle man kunna lägga till ytterligare en, och det är brevmärken som helt eller delvis även gällt som frimärken, det vill säga för betalning av postbefordran. I posthistorien finns ett antal sådana "hybrider", som på sitt sätt visar på svårigheterna att strukturera och klassificera olika objekt. Kanske drar vi filatelister detta systematiserande och katalogiserande för långt, och med det som resultat i onödan begränsar vårt samlande?

Exempel på brevmärken som även gällt som frimärken är de äldre isländska julkmärken. De kunde användas för att sända julkort lokalt. Ett modernt svenskt exempel är ett brevmärke utgivet i Vänersborg 1996, som också gällde för postbefordran lokalt, och då utförd av Posten.

Brevmärke från Vänersborg år 1996 som tidsbegränsat även gällde som frimärke för lokal postbefordran.

Det finns även frimärken som använts som brevmärken. Den vanligaste typen är frimärken som fått övertryck. Svenska exempel på detta är frimärkena Lilla Riksvapnet från 1911-19 som genom övertryck blivit brevmärken. Exempel på sådana är de som utgivits för regalskeppet Wasa och vid olika filatelistevenemang.

Brevmärken kan samlas på många sätt. Ett samlingsområde är brevmärken som till-

handahållits och sålts av postverket. Här har vi God Helg-märkena som det främsta exemplet. Brevmärken framställda av Postens frimärkstryckeri är ett annat samlingsområde.

Ser man frimärken och brevmärken ur ett längre tidsperspektiv ser många samlare att speciellt de äldre brevmärkena kan ses som föregångare till dagens frimärken. Evenemang, jubileer osv. som det idag ofta ges ut speciella frimärken för, gavs det då ut brevmärken för. De var den tidens jubileums- och specialfrimärken. Motsvarande idag är julfrimärken och frimärken med tillägg, till exempel för Rädda Barnen och Cancerfonden, vilka numera utges årligen i Sverige av Posten.

En stor charm med brevmärken är att de ofta är mycket tidstypiska till design och motivval. Brevmärkena har många gånger både mycket snabbare och tydligare följt med olika konst- och designstilar än frimärkena. Inte sällan har kända konstnärer anlitats för att utforma dem. Många brevmärken har årtalsangivelser, men ofta kan man genom deras utseende i alla fall placera in dem under rätt decennium som de utgivits.

Slutord

Som förstås av denna rundvandring bland bara de fem största områdena, är bältespännarfilatelin mycket omfattande. De övriga 50 områdena, förtecknade i denna artikels början, kan beskrivas på liknande sätt. Sett utifrån antalet märken som är utgivna har många av områdena mycket färre märken, men tränger man mer in i deras användningsområden och historien bakom dem, växer områdena ofta snabbt. Inom bältespännarfilatelin finns således mycket att samla på och inte minst forska inom. Många av områdena är, som jag nämnt tidigare, långt ifrån färdigutforskade. Detta skänker både upptäckar- och samlarglädje.

Låt mig få avsluta denna bältespännarkavalkad med ett exempel på vad som kan inträffa för samlare av dessa områden: Svenska fraktmärken har länge intresserat

mig. För många år sedan hade jag fått höra talas om ett privat bussföretag ”i trakten nära Ånge” som förutom persontransporter även hanterade gods. ”De skulle visst använda sig av en sorts frimärken”, hade jag fått höra på omvägar. Detta var före ”data-åldern” och jag fick lägga en hel del energi och sökande på att få reda på vad detta bussföretag kunde heta, om det ännu fanns kvar, och i så fall hur jag skulle kunna komma i kontakt med dem. Hembygdsföreningar är inte sällan här till god hjälp.

Till slut fick jag fram både namnet på bussföretaget, Nordvalls Busstrafik i Gimåfors, som ännu var i verksamhet, samt deras telefonnummer. Sagt och gjort, jag ringde dem. En vänlig äldre herre svarade med charmig och tydlig lokal dialekt och sade att ”frimärken för att skicka paket” använde de inte längre, men han hade kanske några gamla kvar, liggande i källaren. Jag blev förstås ”eld och lågor”, här fanns kanske fraktmärken vi

samlare hittills inte kände till! Jag frågade om han kunde leta efter dem, och om jag kunde få köpa några. Han lovade inget bestämt, men tog mitt namn och adress i alla fall. Efter en tid kom ett brev och i det låg några av hans bussfraktmärken i olika valörer, vilka jag tidigare aldrig sett. Ett av dem var dock ganska trasigt i kanten. Jag ringde mannen, tackade så mycket för märkena, ville betala för dem (som jag inte fick göra!) och undrade samtidigt om han möjligen hade ett helt märke av den trasiga valören. Lite förläget svarade han då att han hade hittat märkena längst inne i källaren i en kartong där det uppenbarligen varit råttor på besök, som även knaprat på fraktmärkena!

Av denna valör fanns bara ett rättbitet exemplar kvar. Jag har det förstås kvar i min samling, och med sin bakgrundshistoria ger det naturligtvis en extra charm. Det är ett gott exempel på att bältespännarfilateli skänker just samlarglädje!

Det rättbitna bussfraktmärket.

Litteratur för vidare läsning

Artuchov, Alex,

The Zemstvo Postage Stamps of Imperial Russia, 1-6.
Ontario, 1987-2005.

Atalaya: Cinderella Magazine.

1974-2014.

Brunström, Christer,

Privat lokalpost i Norden.
Postryttaren 2012.

Bältespännaren,

Organ för Samlarföreningen Bältespännarna,
1966- .

Etiketten och märket, tidskrift för samlare,

Organ för Samlarförbundet Skandia,
1943-1949.

Falk, Hilding,

Den svenska lokalposten.
Stockholm 1967.

Facit Postal VIII,

Västerås 2009.

Facit Special,

2015.
Malmö 2014.

Facit Sverige,

2013.
Västerås 2013.

Hoverby, Agne,

Hälsingborgs lokalpost: lokalpostmästaren
Agne Hoverby minns.
Stockholm 1985.

Kjellander, Stig

Charta Sigillata – Stämpelpapper
– Stämpelmärken
Skara 1992.

Liwendahl, Lars,

Dalarö, en post- och kulturhistorisk
vandring.
Hägersten 2013.

Mäkinen, Jukka & Sundberg, Per,

Svenska beläggningsstämplar
(eller Charta Sigillata).
Stockholm 2008.

Nordin, Peter,

Reketiketter.
Filatelisten 2013:7- (artikelserie).

Odén, Åke,

Jämtlands kommunikationsbolag.
Postryttaren 1973.

Reidmar, Stig & Wahlbom, Christer,

Svenska järnvägsfraktmärken.
Stockholm 1971.

Samlarglädje!,

Jubileumsskrift Samlarföreningen
Bältespännarna 40 år.
Stockholm 2006.

Stenberg, Karl-Erik,

Aktiebolaget Stadsposten
(Stockholms Stadspost).
Postryttaren 1967.

Sundberg, Per,

Svenska tullstämpelmärken 1822-1861.
Luleå 2012.

Svenska Cinderella,

1976- .

Torkelstam, Åke,

Det svenska postverkets papperssigill och
förseglingsoblater 1877-1926.
Postryttaren 2003.